

TÜRKİYE’NİN AFRİKA’DAKİ SÖYLEM VE EYLEM ETKİNLİĞİ: TÜRKİYE’NİN AFRİKA AÇILIMININ EKONOMİK VE TİCARİ ANALİZİ

*Serkan TAŞTAN**

Özet

Afrika AB’den yedi, ABD’den üç kat daha geniş bir kıta olup bir milyarı aşkın nüfusu ile Asya’dan sonra ikinci sırada gelmekle beraber dünya GSYH’sının yaklaşık %5’ini gerçekleştirmektedir. Afrika dünya hammadde kaynaklarının yüzde 20’sinden fazlasına sahip olup bu özelliği dolayısıyla sömürgecilik faaliyetlerine muhatap olmuş, günümüzde de kolonyal güçler ile bunlara alternatif oluşturan ve kolonyal geçmiş angajmanı bulunmayan Çin, Hindistan, Brezilya ve Japonya gibi ülkelerin radarındadır. Özellikle Çin’in hem BM nezdinde sağladığı diplomatik destek hem de kalkınma projeleri kapsamında sağladığı yardımlar Afrikalı ülkelere unutulmamış ve Çin’e karşı bir “kötü gün dostu” şeklinde olumlu bir algıya yol açmıştır. Diğer taraftan, 2000li yılların ortalarından itibaren Türkiye’nin küresel dış politikada daha aktif ve özellikle Balkanlar-Ortadoğu-Afrika bölgesinde “bölgesel oyun kurucu” pozisyonuna evrilmeye çalıştığı görülmektedir. Benzer bir eğilim ise geleneksel olarak Türk dış politikasının sert güç ve güvenlik algısının merkeze alınan korumacı yaklaşımından sıyrılmış, yumuşak güç unsurları üzerine bina edilen proaktif bir dış politika patikasına girmesidir. Bu çerçevede Türkiye’nin Afrika bölgesinde etkinliğinin analizini uluslararası ilişkiler disiplinindeki yumuşak güç, bölgesel güç, kimlik ve söylem kavramları üzerinden irdelemek mümkündür. Bu çalışmada Türkiye’nin özellikle ticaret ve kültürel alanda sergilediği yumuşak güç politikaları ekseninde Afrika’ya yönelik geliştirdiği söylem ve bunların somut kazanımları özellikle ticari ve ekonomik alanlarda irdelenecek ve en sonunda Türkiye’nin Afrika’ya ilişkin söylem tutarlılığı ve etkinliği yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Yumuşak Güç, Kimlik ve Söylem, Afrika, Yükselen Orta Ölçekli Güç

TURKEY’S DISCOURSE AND ACTIVITY EFFICIENCY IN AFRICA: THE ECONOMIC AND COMMERCIAL ANALYSIS OF TURKEY’S EXPANSION TO AFRICA

Abstract

Africa is seven times larger than the EU and three times larger than the USA, and with a population of over one billion, it ranks second after Asia and accounts for approximately 5% of the world's GDP. Africa has more than 20 percent of the world's raw material resources, and due to this feature, it had been the subject of colonial activities, and today it is on the radar of colonial powers and countries such as China, India, Brazil and Japan, which offer viable alternatives. In particular, China's diplomatic support to decolonization at the UN and the aid it provided within the scope of development projects have not been forgotten by African countries which they regarded China as friend in need. On

* Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü Politik Ekonomi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: s.tastan38@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5709-7128

the other hand, since the mid-2000s, Turkey has been trying to evolve into a more active position in global foreign policy and especially evolving to the "regional playmaker" position in the Balkans-Middle East-Africa region. A similar trend is that Turkish foreign policy has moved away from the traditionally protective approach of hard power and security perception and entered a proactive and assertive foreign policy path built on soft power elements. In this framework, it is possible to examine the analysis of Turkey's effectiveness in the African region through the concepts of soft power, regional power, identity and discourse in the discipline of international relations. In this study, Turkey's discourse on Africa, especially in the axis of soft power policies in trade and culture, and their concrete gains will be examined, especially in commercial and economic fields, and finally, the consistency and effectiveness of Turkey's discourse on Africa will be interpreted.

Keywords: International Relations, soft power, identity and discourse, Africa, rising middle powers

Giriş

Afrika dünyanın coğrafi ve nüfus yönünden en büyük ikinci kıtası olmasına rağmen, ekonomik ve siyasi istikrar açısından birçok metriklerde oldukça gerileri düşmüş bir kıtadır. 30 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile AB'den yedi, ABD'den üç kat daha geniş bir kıta olup bir milyarı aşkın nüfusu ile Asya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Kıtanın ekonomisi sanayi, tarım, ticaret ve insan kaynaklarından oluşmaktadır. Afrika, dünya GSYH'sının yaklaşık %5'ini gerçekleştirmekte iken küresel ticaret hacmi içinde ancak %3'ler seviyesinde yer alabilmektedir. Afrika'ya yönelik yabancı bakış açısının temelini oluşturan algı ise kıtanın hammadde zenginliğidir. Gerçekten de Afrika dünya hammadde kaynaklarının yüzde 20'sinden fazlasına sahiptir. Örnek vermek gerekirse Afrika, krom rezervlerinin yüzde 98'ine, kobalt ve platin rezervlerinin yüzde 90'ına, uranyum rezervlerinin üçte ikisine, tantalit, manganez, altın ve elmas rezervlerinin ise sırasıyla yüzde 70, yüzde 64, yüzde 50 ve yüzde 30'una sahiptir. Kıta dünya petrol rezervlerinin ise yaklaşık %9,5 ile doğal gaz rezervlerinin %8'ine sahip olup, Nijerya, Angola, Güney Sudan, Cezayir, Mısır ve Libya önde gelen hidrokarbon üreticileridir (Katsouris, 2012 ve AfDB, 2009). Libya, Nijerya, Sudan ve Angola'da (deniz açıklarında) oldukça geniş petrol yatakları ve Cezayir'de ise doğalgaz bulunmaktadır. Afrika ortalamada dünya petrol üretiminin yüzde 12'sini ve doğalgaz üretiminin yüzde 6,5'ini karşılamaktadır (Vural, 2019).

Kıtanın muazzam insan gücü ve yeraltı kaynakları, Avrupa ve Ortadoğu coğrafyasına yakınlığı zamanla bu toprakların kölelik ve sömürgeciliğin merkez üssü olmasına yol açmış olup, bugün Kuzey ve Güney Amerika'daki siyahi nüfusun ataları Afrikalı kölelerdir. İlk dönem emperyalizmi Afrikalı kölelerin Karayiplerdeki büyük plantasyonlarda işgücü olarak kullanılmasına dayanmakta iken, sanayi devriminin ivmelenmesi sonucu 19.yy'ın ikinci yarısında yükselen yeni Emperyalizm dalgasında bu sefer Afrika kıtasının toprakları doğrudan Avrupalı emperyalist güçlerce ele geçirilmiştir (O'Brian ve Williams, 2016).

Afrika'nın kolonyal geçmişi, olumlu ve olumsuz (çoğunlukla olumsuz) birçok yapısal unsuru bugüne miras bırakmıştır. Örneğin bugün Afrika'nın çoğunlukla Batı, Kuzey ve Ortasında bulunan 21 ülkesinde Fransızca resmi dil olup (31 ülkede konuşulmaktadır) Fransa ve Fransızcanın bu ülkelerde ekonomik ve kültürel ağırlığı bulunmaktadır. Latin Amerika'da İspanyolca ne ise Fransızca da Afrika için öyledir denilebilir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017). Fransa'nın ardından İngiltere gelmekte, İngilizce 20 ülkede resmi dil olarak kabul edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte, kolonilerin teker teker bağımsızlık mücadelelerine girişmesi, en fazla kendisini Afrika'da hissettirmiş, 1950-70 sürecinde hızla gelişen bağımsızlık trendi tüm kıtayı sarmıştır. İlk önce, 1951 tarihinde Libya bağımsızlığını kazanmış, 1956'da Fas ve Tunus bağımsızlığını Fransızlardan kazanmış, devamında 1957'de Gana ve sonraki on sene içerisinde diğer devletler bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlık süreci Afrika topluluklarının kendi içinde bir dizi iç savaş ve siyasal istikrarsızlık yaşamalarına da yol açmıştır. Sömürgeci devletlerin Afrika'dan ayrılması pek de kolay olmamış, bağımsızlık özellikle Cezayir gibi ülkelerde kanlı mücadeleler sonucunda elde edilmiştir.

Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması uluslararası arenada Afrika'nın önemini artırmakla beraber, bu ülkelerin büyük güçlerle ilişkileri ikircikli bir yapı sergilemiştir. Bir taraftan

kolonyal geçmişten kaynaklanan nefret söylemi yaygın iken diğer taraftan kolonyal geçmişin mirası olan ortak dil ve kültür ticaret ve kültür alanlarında yine bu ülkelerle ortak hareket edilmesi gibi bir sonuca yol açmıştır. Doğrudan bir kolonyal geçmişi olmasa da Batı Bloğunda bulunduğu için benzer bir algının muhatabı olan ABD ise Afrika'ya çoğunlukla güvenlik politikaları ekseninden yaklaşmış, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Afrika'daki olası etkinliğini denetlemek adına zaman zaman Afrika ülkelerinin iç politikalarına müdahil olmuştur. Diğer taraftan Çin, Hindistan, Brezilya, Japonya gibi ülkeler ise sırtlarında kolonyal geçmişin kötü bir mirası bulunmaksızın bu ülkelerle temas kurabilme imkânı bulmuş, özellikle Çin'in hem BM nezdinde sağladığı diplomatik destek hem de kalkınma projeleri kapsamında sağladığı yardımlar Afrikalı ülkelere unutulmamış ve Çin'e karşı bir "kötü gün dostu" şeklinde olumlu bir algıya yol açmıştır. Tüm bu denklemde eski kolonyal güçlerin Afrika'daki kuvvetli ağırlığı yavaş yavaş azalmaya başlamış ve yerini başta Çin olmak üzere yükselmekte olan güçlere bırakmaya başlamıştır.

Diğer taraftan, 2000'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin küresel dış politikada daha aktif ve özellikle Balkanlar-Ortadoğu-Afrika bölgesinde "bölgesel oyun kurucu" pozisyonuna evrilmeye çalıştığı görülmektedir. Benzer bir eğilim ise geleneksel olarak Türk dış politikasının sert güç ve güvenlik algısının merkeze alınan korumacı yaklaşımından sıyrılıp, yumuşak güç unsurları üzerine bina edilen proaktif bir dış politika patikasına girmesidir (Çevik, 2019).

Bu çerçevede Türkiye'nin Afrika bölgesinde etkinliğininin analizini uluslararası ilişkiler disiplindeki yumuşak güç, bölgesel güç, kimlik ve söylem kavramları üzerinden irdelemek mümkündür. Uluslararası ilişkilerde güç kavramı Realizm ile ilintilenirken, 1970'lerden sonra ortaya çıkan neorealizm, neoliberalizm ve inşaacılık gibi bir dizi yeni yaklaşımların sert güç yerine yapı/sistem, kimlik, fikirler, algılar, kurumlar, normlar gibi yumuşak güç alanına daha yakın unsurlara vurgu yaptıkları görülmektedir (Özel, 2018). Soğuk Savaş sonrası dönemde popülerite kazanan yumuşak güç, gücü inşaacı ve neoliberal yaklaşımlar çerçevesinde ele almaktadır (Gallarotti, 2011). Neoliberalerler demokratikleşme, ekonomik bütünleşme, uluslararası hukuk, karşılıklı bağımlılık, yapı ve iş birliği gibi hususları önceliyor iken; inşaacılar kimliğin çıkarları belirleyerek, yumuşak güç etkinliğinin çoğunlukla kültür ve söylem üzerinden gerçekleştirildiğine vurgu yapmaktadır (Özel, 2018).

Bu noktada gücün incelenmesinde kavramsal kolaylığın sağlanması açısından iki önemli husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Nye'in ilk olarak dile getirdiği, maddi güç unsurlarının kastedildiği durumlara ilişkin sert güç (*hard power*) ve soyut güç unsurlarının kastedildiği durumlara ilişkin yumuşak güç (*soft power*) ve her ikisinin kombinasyonun kullanıldığı durumlar içinse akıllı güç (*smart power*) terminolojisinin devreye sokularak en azından gücün kendi içinde detaylandırılması ve kavram karışıklığının giderilebilmesidir. Bu şekilde sert güç-yumuşak güç arasında oluşturulan bir güç spektrumu aynı zamanda sonuca yönelik kullanılan yöntemler açısından da kullanışlılık göstermektedir. Sert güç tarafında caydırıcılık, güç kullanma, baskı kurma, ikna etme, korkutma gibi yöntemler ile kontrol amaçlanmakta iken; yumuşak güç kanadında ilişkiler, inançlar, değerler, fikirler, teoriler, söylemler, eğitim, kültür, hayat tarzı, gelenekler ve ülkenin imajı gibi unsurlarla özendirme ve cazibe oluşturma suretiyle ikna ve kendiliğinden rıza amaçlanmaktadır (Battır, 2019).

İnşaacılık akımı sosyal gerçekliği ve etkileşimi ön plana alırken maddi güç unsurlarını ikincil görmektedir. Sosyal olarak kabul ettiğimiz kimlikler, değerler, normlar ve fikirler sosyal etkileşim sürecinde diğer aktörler ve (uluslararası) toplumla etkileşim ile şekillenir. Etkileşim halinde olan aktörlerin birbirlerini etkilemeleri neticesinde uluslararası sistem/yapı da doğal olarak değişir. Yalnız buradaki temel belirleyici husus *çıkart* ve *kimlik* arasındaki özel ilişkidir. Kimlik aktörlerin kim oldukları ile ilgili iken, çıkarlar ise aktörlerin ne istedikleri ile alakalıdır ve aktörler kim olduklarını bilmeden ne istediklerini de bilemezler. Dolayısıyla kimlik önce gelir ve çıkarı şekillendirir. Diğer taraftan sosyal inşaacılık teorisinin gösterdiği üzere kimlik inşası "ben" dışında "öteki"ne ihtiyaç duymaktadır. Kendi kimliğimiz ancak "öteki"nden fark ya da benzerliklerimiz üzerine kurgulanabilir. Ben ve ötekinin nasıl tanımlandığı, ötekine yüklenen olumlu/olumsuz anlam söz konusu aktörün tarihsel deneyimleri ve kültürü ile alakalıdır.

Devletlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda, zamanla birbirlerine karşı düşman ya da rakip algısı ortadan kalkabilir veya dost algısı düşmana doğru evrilebilir. Bu etkileşim devletlerin aidiyet ve rollerini şekillendirmekte ve dost/düşman/rakip gibi algıların tanımlanmasında belirleyici konumdadır. Bu yüzden inşaacıların önerdiği üzere bir devletin dış politikası irdelenirken, o devletin

kimliği, inandığı değerler ve toplumun içinde yaygın olan söylemlere başvurmak önem arz eder. İnşacıların hakim teorilere getirdiği en kuvvetli eleştirilerden biri Soğuk Savaş'ın sonunu öngörememeleri olmuştur. Hâlbuki inşacılara göre özellikle Doğu Bloğu ülkeleri Garboçov'un Perestroyka ve Glasnost yaklaşımları sonrasında Batı Bloğu ülkelerini kendilerini yok etmeye çalışan kapitalistler yerine daha dostça yönleri olan demokratik ve özgür ülkeler olarak görmeye başlamış ve bu şekilde iki blok arasında yakınlaşma ortaya çıkmıştır (Hao, 2019).

Türkiye'nin AK Parti iktidarı sonrası özellikle 2010'lardan itibaren değişen dış politika yaklaşımlarını en kuvvetli açıklayabilen kuramsal yaklaşım da inşacılıktır. Türkiye'nin kendisi Batılı veya Batıcı olarak tanımlandığı kimlik algısının 1990ların sonundan itibaren yavaş yavaş İslam ve ulusalcılık kimliklerinin bir karışımına doğru evrildiğini görmezden gelemeyiz. Bu evrilme, Türkiye'nin müttefiki/dostu olarak anılan Batı ülkelerinde, bir zamanların "sadık müttefiki"nde (*faithful ally*) "eksen kayması" olarak nitelendirilip endişeye yol açarken, Ortadoğu-Afrika ve özellikle Asya ülkelerinde (Rusya-Çin) olumlu karşılanmakta ve Türkiye'ye yönelik "güvenilmez", "Batı'nın piyonu" şeklindeki algılar yerini "bağımsız/nötr" bir Türkiye'ye bırakmaktadır. Türkiye'nin eş zamanlı olarak Ortadoğu-Balkanlar-Afrika bölgesinde gücünü ve etkisini artırmaya yönelik hamlelere girişmesi ve kendisini "bölgesel bir oyun kurucu" olarak görmeye başlaması da değişen "Yeni Türkiye" kimlik algısının bir sonucudur ve çoğu analist tarafından bu politika Yeni-Osmanlılık olarak da adlandırılmaktadır (Gürzel, 2014). Türk yönetici eliti resmi olarak Yeni-Osmanlılık kavram ve söylemini dillendirmese de Osmanlı Devleti mirasını sahiplenmekten memnun olup hükümete yakın düşünce kuruluşları ve analistler üzerinden Yeni-Osmanlılık söylemini sahiplenmektedirler.

Gerçekten de (neo)realist, (neo)liberal kuramlar, Türkiye'nin Balkanlar-Ortadoğu-Afrika'ya yönelik artan ilgisi ve uyguladığı politikaları açıklamakta, inşacılık kadar başarılı değildir. Türkiye'nin askeri gücü, dünya ticaretinden aldığı pay, dünya ekonomileri içerisindeki yeri ve payı gibi somut güç unsurlarında anlamlı bir değişme olmamasına rağmen Türkiye'nin dış politikasındaki radikal sayılabilecek değişimini ve daha da önemlisi bölgedeki aktörler nezdinde bu politikaların olumlu etkilerle sonuçlanıyor olmasını maddi olmayan güç unsurlarının etkisinde aramak doğru bir yaklaşımdır. Türkiye'nin seküler demokrasisi ve serbest piyasa deneyimi ile AB üyeliği perspektifi bir taraftan bir model ve kazanım olarak bölge halklarına sunulmakta diğer taraftan din, ortak tarih ve medeniyet benzerlikleri üzerinden "kardeşlik" vurgusunun oluşturduğu büyük resim yumuşak güç uygulamaları eliyle çizilmektedir. Özellikle 2015'lere kadar olumlu bir görüntü çizen bu resim, Türkiye'nin iç politikada yaşadığı sıkıntılar nedeniyle Türkiye'nin Batı ve İslam unsurlarını başarıyla mezceden pozitif algısının yerini, Bayram'ın (2018) da belirttiği ve benin de hak verdiğim üzere, Batı ve İslam dünyaları arasında kalan parçalanmış kimlik yapısının yarattığı gerilimli bir resme bırakmıştır.

Diğer taraftan güç statüsü de, girişilen söylem ve eylem tutarlılığını test etmek açısından önemli bir kriterdir. Yaygın yaklaşım güç gruplarını büyük, orta ve küçük diye üçe ayırmak şeklindedir. Büyük güçler içerisinde küresel ölçekte hegemonya oluşturabilenler *süper güç* olarak nitelendirilebilir. Güneş batmayan imparatorluk döneminde İngiltere ve Soğuk Savaş döneminde ise ABD ve Sovyet Rusya böyle nitelendirilebilir. BM Güvenlik Konseyi veto yetkisi, G7 üyeliği, ilk 10 en büyük ekonomi ve askeri güç olmak gibi hususlar büyük devletleri belirlemek için kullanılan bazı kıstaslardır (Bayram, 2018). ABD, Çin ve Rusya'nın büyük güç olduğunda tereddüt bulunmamakta olup, geriye kalan ülkeler açısından hem askeri hem ekonomik büyüklüğün bir arada bulunduğu söylenemez. Türkiye'nin özellikle son on yılda orta ölçekli güç veya bölgesel güç kategorisine yükseldiği sıklıkla genel kabul gören bir tespittir.

Burada asıl önemli olan husus Türkiye'nin maddi güç kabiliyetleri açısından yükselen orta ölçekli güç olabilmesi değil; Türk dış politikası karar alıcılarının Türkiye'nin orta güç olduğunu özümseyerek (kendini bu kimlikle tanımlayarak) buna yönelik uluslararası arenada iddialı (assertive) uygulamalara girişmesidir. Literatürde bu amaca haiz orta ölçekli güçlere **yükselen orta ölçekli güçler** denilmekte olup, bu güçler belli alanlarda uzmanlaşarak uluslararası alanda kendine has bir yer edinip büyük güçlerle en azından bu alanda rekabet edebilmeyi amaçlamaktadırlar. Bu şekilde yürütülen diplomasiye "niş diplomasi" (niche diplomacy) denilmekte olup Brezilya'nın sağlık alanında, Türkiye ve İskandinav ülkelerinin insani yardım alanındaki uygulamaları en belirgin örnekler olarak görülmektedir (Lee ve Gomez, 2011).

Türkiye'nin gerek söylem gerekse uygulamalar ile yükselen orta ölçekli güç özelliklerini son on yılda başarı ile sergilediğini söylemek iddialı olmaz, fakat söylemde aşırıya kaçıp uluslararası politikada üstlenilen rollerin gerekli askerî, ekonomik ve diplomatik kabiliyetler ile desteklenememesi durumunda söylem-eylem tutarsızlığına yol açarak ülkenin inandırıcılığını zedelediği gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye Arap Baharı gösterileri ile birlikte önce Mısır'da daha sonrasında sahada Libya'da başarıyla ön almış olmasına rağmen yanı başındaki Suriye krizinde iki büyük güç karşısındaki yalpalanmaları, ülkede iç politikadaki sıkıntıların da göze batar hale gelmesiyle, en azından Ortadoğu'da prestij kaybına uğradığı yadsınmaz. Ne var ki Afrika için henüz Ortadoğu kadar bir kaybın söz konusu olmadığı düşünülmektedir (Donelli, 2018).

Türkiye'nin güç ve etkisini yükselen orta ölçekli güç olarak artırmanın söylemlerine bakıldığında Davutoğlu'nun *merkez ülke* kavramı öncelikli yer tutar. Buradaki kodlama Türkiye'nin artık belli oyun kurucuların kurduğu oyunda perifer oyuncusu değil (Batı bloğunun sadık müttefiki veya NATO ittifakının güney kanadı), kendi bölgesinde oyun kurucu olmaya soyunduğudur (Yalçın, 2012). Aynı şekilde, "Dünya beşten büyüktür", "komşularla sıfır problem", gibi söylemler de Türkiye'nin kendini yeni konumlandığı pozisyon ve kimliğe uygun diğer söylemlerdir.

Uygulamaya bakıldığında özellikle Suriye ve Afrika'ya yönelik insani yardım projelerindeki muazzam artışın yanı sıra Katar, Somali ve Sudan'da (proje halinde) Türkiye'nin yurtdışındaki ilk askeri üslerinin kurulması, başta ABD, Rusya ve Çin devlet başkanları gibi birçok büyük devlet başkanları ile Türkiye devlet başkanları arasındaki resmi ikili görüşme sayılarında muazzam artış, Yunanistan başbakanının 50 yıl ve Suudi Arabistan kralının 40 yıl sonra ilk defa Türkiye'yi ziyaret etmesi, özel diplomatik çaba harcanarak birçok ülke ile karşılıklı vizelerin kaldırılması yönünde anlaşmalar tesis edilmesi suretiyle Türk pasaportunun değerinin artırılması (2019 sonu itibarıyla 70den fazla ülkeye vizesiz giriş yapılabilir), 2008-2010 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi üyesi olunması, Brezilya ile birlikte İran nükleer anlaşmasında arabuluculuk, Ortadoğu'daki çeşitli problemlerde arabulucu rolünün üstlenilmeye çalışılması, Uluslararası Para Fonu'ndaki (IMF) Türkiye kotası ve oy oranının artırılması, İslam İşbirliği Teşkilatı'nda çalışan Türk personel sayısının artırılması ve başına Türk vatandaşı birinin atanması (Ekmeleddin İhsanoğlu), BM nezdinde bazı programların (Habitat ve UNIDEP) bölgesel merkezlerin Türkiye'ye getirilmesi, çeşitli BM programlarına ev sahipliği yapılması, Afrika Birliği ve Afrika Kalkınma Bankası gibi bölge dışı uluslararası birçok organizasyona üyelik, Dünya İnsani Yardım Zirvesi'ne (2016) ev sahipliği (Süsler, 2019) gibi çeşitli iki ve çok taraflı diplomatik girişimlerin artırıldığı görülmektedir.

Uluslararası arenanın farklı ülkelerin geliştirdiği farklı söylemlerle şekillendirilmeye çalışıldığı yadsınmaz. ABD, özellikle Ortadoğu coğrafyasına doğrudan müdahale edebilmek için oğul Bush döneminde "Küresel Teröre Savaş", "Demokrasi İhracı", "Şer İttifakına karşı Savaş", "Haydut Devletlere Savaş" gibi söylemlerle güç kullanımını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bugün Çin, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile kurduğu ilişkilerde "**iç işlere karışmama**" söylemini ön plana çıkararak, temasta olduğu ülkelerin varsa diktatör yönetimlerinin insan hakları ihlallerini görmezden gelmekte, benzer bir yaklaşımı da bu ülkelerden bekleyerek Uygur ve Tibet sorunlarına hiç karışmamalarını istemektedir. Türkiye'nin özellikle Afrika ile ilişkilerde kurduğu söylemlerde Müslüman ve Osmanlı coğrafyasında olan ülkelere karşı , "**dost**", "**kardeş**", "**akraba**", "**aynı medeniyetin mensubu**" olarak söz edilmekte ve tarihi ve kültürel bağların, dış politikada ortaklıklar yaratmak için gerekli olduğu tespiti yapılmaktadır. "Temiz sicilinin olması/anti-kolonyal söylem", "tarihi ve dini bağlar", "kazan-kazan ortaklığı" (win-win partnerhip), "**Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözüm**" (African solutions to African problems), "**şartsız koşulsuz insani yardım**", "**dünya beşten büyüktür**" gibi söylemler özellikle Sahra altı Afrika ile ilişkilerde Türkiye'nin meşruiyetini ve etkinliğini artıran söylemler olarak ön plana çıkmaktadır ve kolonyal geçmişi olan Batılı ülkeler ile muazzam yardım ve yatırım yapan Çin'e karşı belli bir başarı yakaladığını da kabul etmemiz gerekir (Donelli, 2018)

Bu çalışmada Türkiye'nin özellikle ticaret ve kültürel alanda sergilediği yumuşak güç politikaları ekseninde Afrika'ya yönelik geliştirdiği söylem ve bunların somut kazanımları irdelenecektir. Bu çerçevede Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri özellikle ticari ve ekonomik alanlarda irdelenecek ve en sonunda Türkiye'nin Afrika'ya ilişkin söylem tutarlılığı ve etkinliği yorumlanacaktır.

1. Türkiye'nin Afrika İle İlişkileri

1.1. Türkiye-Afrika İlişkileri Güncel Durum

Resmi söyleme göre Türkiye Afrika ile karşılıklı fayda ve saygı temelinde kalıcı ilişkiler inşa etmeyi amaçlamaktadır (Demirtaş, 2015). Türkiye'nin Afrika'daki büyükelçilik sayısı 2019 sonu itibarıyla 42'ye ulaşmıştır ki bu rakam 2002 sonunda sadece 12 idi (Dışişleri Bakanlığı, 2020a). Diğer taraftan, Türkiye'de dış temsilciliği bulunan Afrika ülkesi sayısı ise 2020 sonu itibarıyla 37'ye yükselmiştir. Karşılıklı üst düzey resmi ziyaretlerde belirgin bir artış yaşanmış, Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan 2020 yılı sonu itibarıyla 28 Afrika ülkesine resmi ziyaret gerçekleştirmiş ve 46 ülke ile *Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması* imzalanmıştır. İkili seviyedeki üst düzey ilişkiler, Afrika Birliği ile geliştirilen stratejik ortaklık sonucunda Türkiye Afrika ülkeleri arasında çok taraflı bir yapıya büründürülmüş, ilki 2008'te, ikincisi 2014'te ve sonuncusu 2021'de gerçekleştirilen Türkiye Afrika Forumu mekanizması tesis edilmiştir. Türk Hava Yolları (THY), Afrika'da 39 ülkede 60 destinasyona uçuş gerçekleştirmekte olup (Covid öncesi dönemde), konu hakkındaki uzmanlara göre Air France'm Afrika'daki destinasyon egemenliğine son vermiştir (Kasapoğlu, 2020; Cebeci, 2021).

Kültürel, sosyal faaliyetler ile insani yardım faaliyetleri bağlamında Türkiye Sağlık Bakanlığı'nın yansın Türk Kızılay'ı Genel Müdürlüğü ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile çeşitli sivil toplum kuruluşlarının etkinliği göze çarpmaktadır. Bölgedeki ilk ofisini Etiyopya'da 2005 senesinde açan TİKA halihazırda 22 Program Koordinasyon Ofisiyle Afrika genelinde faaliyet göstermekte olup yıllık proje sayısı 400'ü aşmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020c). Diğer taraftan, 2011 senesinde gerçekleştirdiği Somali girişimi ile Türkiye sadece ekonomik konularda değil, siyasi ve güvenlik hususlarında da var olabileceğini göstermiş, uluslararası toplum gözünde de Afrika'da söz sahibi bir aktör görünümü kazanma yolunda ilerlemektedir (Özkan, 2014). Ayrıca, Türkiye'nin 2008-2018 yılları arasında Afrika'ya sağladığı toplam resmi kalkınma yardımının yaklaşık 3 milyar dolar seviyelerinde olduğu ifade edilmektedir (TİKA, 2020b). Türkiye, Afrikalı öğrenciler için cazip bir destinasyon oluşturmaya başlamıştır. Bu konuda Türk devletince verilen çeşitli burslar ve Türk devlet okullarınca talep edilen harçların düşüklüğü önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. YÖK istatistiklerine göre 2019-2020 öğretim yılında 185 binden fazla yabancı öğrenci Türk üniversitelerinde öğrenim görmekte olup halihazırda bunların 28.030 tanesi Afrika uyrukludur ve bunlardan 12.114'ü bu yıl kayıt yapmıştır. 2020'de mezun olan öğrencilerden Afrika uyruklularının sayısı yaklaşık 2000 kişidir (YÖK, 2020) Bu şekilde gidildiği takdirde on yıl içerisinde Türkiye'den mezun olan Afrikalı öğrenci sayısının 250 binlere ulaşması beklenmektedir.

Türkiye ve Afrika arasındaki güvenlik iş birliği 2011 yılı itibari ile de gelişim kat etmiş ve Türkiye, *Afrika Birliği* bünyesinde yer alan Barış ve Güvenlik Konseyi ile *Afrika Hazır Gücü*'nün kurulmasına destek vermiştir. Halihazırda, Türkiye'nin *Tanzanya, Etiyopya, Uganda ve Sudan*'da askeri atışeliği olup *Somali*'de ise bir askeri üssü bulunmaktadır.

1.2. Türkiye'nin Afrika ile Ticari İlişkilerinin Detaylı Analizi

Artan diplomatik temsilin yansın güçlenen ilişkilerin en somut göstergelerinden biri de gelişen ekonomik ilişkiler ve katlanarak artan ticaret rakamlarıdır. Türkiye'nin Afrika Kıtası'yla toplam ticaret hacmi, 2002 yılında 4,3 milyar Dolar seviyesinden 2020 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 22,5 milyar Dolar'a yükselmiştir. Sahraaltı Afrika (SAA) ülkeleriyle ise 2002 yılında yaklaşık 1 milyar Dolar olan ticaret hacmi ise 2020 yılında 8,6 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ticari ilişkilerin arttırılmasını teminen *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*'nun (DEİK) 40'ı SAA ülkesi olmak üzere 45 Afrika ülkesiyle İş Konseyleri bulunmaktadır. 26 ülkede ise Ticaret Müşavirliği veya atışeliği faaliyet göstermektedir. Diğer taraftan Tunus ile 2005'te, Fas ile 2006'da, Mısır ile 2007'de ve son olarak Marityus ile 2013 senesinde imzalanmış Serbest Ticaret Anlaşmaları bulunmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2021b).

2020'de Türkiye'nin ihracatında önde gelen Afrika ülkeleri *Mısır* (3.1. milyar dolar), *Fas* (2 milyar dolar) ve *Libya* (1,6 milyar dolar) olmuş; ithalatta ise *Mısır* (1,7 milyar dolar), *Libya* (1,6 milyar dolar) ve *Güney Afrika* (880 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'nin Dünya'ya ihracatı son 5 yılda ortalama yıllık %3.53 artmışken, Afrika'ya ihracatımız %6 oranında bir artış göstermiş olup, ihracat içindeki Afrika'nın payı görece artarak %9'lara gelmiştir. Mısır geleneksel olarak Türkiye'nin

Afrika'daki en büyük ticari ortağıdır. Kuzey Afrika ülkeleri her ne kadar ilk sıralarda yer alıyor olsalar da ağırlıkları gittikçe azalmaya başlamaktadır. Son 5 yılda yüksek ihracat artışı yaşanan Nijerya, Gana, Cibuti, Senegal, Fildişi Sahili, Somali, Kenya, Tanzanya, Liberya, Kamerun, Togo gibi ülkelerle yapılan ihracat yüksek bir performans sergilemektedir.

Tablo 1. Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı, İlk 20 Ülke, 2016-2020 (1000 ABD Doları)

	2016	2017	2018	2019	2020	2020 Payı	2016-2020 Yıllık Artış
Dünya	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940	100,00%	3,53%
Tüm Afrika	11.404.888	11.668.588	14.444.283	16.618.729	15.234.428	8,98%	5,96%
Mısır	2.733.143	2.360.734	3.053.571	3.510.629	3.136.568	1,85%	2,79%
Fas	1.469.782	1.657.718	1.989.587	2.346.785	2.057.266	1,21%	6,96%
Libya	906.392	880.729	1.498.326	2.069.669	1.653.078	0,97%	12,77%
Cezayir	1.736.663	1.712.901	2.031.583	2.016.564	1.449.569	0,85%	-3,55%
Tunus	910.720	912.703	904.663	886.779	928.098	0,55%	0,38%
Nijerya	241.609	335.424	346.298	595.924	610.888	0,36%	20,38%
Güney Afrika	405.990	485.070	534.230	569.570	574.115	0,34%	7,18%
Gana	298.478	224.551	275.116	374.340	477.530	0,28%	9,85%
Sudan	461.767	397.699	363.614	310.659	381.754	0,23%	-3,73%
Senegal	154.422	243.641	389.023	288.907	361.226	0,21%	18,53%
Cibuti	77.949	102.506	196.648	255.695	319.971	0,19%	32,64%
Fildişi Sahili	109.878	142.409	174.452	227.663	307.906	0,18%	22,89%
Somali	115.882	142.946	181.369	256.528	272.762	0,16%	18,67%
Etyopya	404.420	338.514	320.870	380.905	231.386	0,14%	-10,57%
Kenya	127.906	152.256	207.789	230.509	228.005	0,13%	12,26%
Tanzanya	95.547	115.828	225.347	226.103	200.347	0,12%	15,96%
Angola	128.864	186.473	229.993	214.875	183.069	0,11%	7,27%
Liberya	64.670	118.616	137.485	222.331	177.796	0,10%	22,42%
Kamerun	66.553	97.965	153.661	156.637	158.859	0,09%	19,01%
Togo	34.139	58.935	72.761	99.512	141.681	0,08%	32,93%
Diğer Afrika Ülkeleri	860.114	1.000.970	1.157.897	1.378.145	1.382.554	0,81%	9,96%

Kaynak: Trademap

Afrika menşeli ürünlerin Türkiye'nin ithalattaki payı %3,33'dür. Türkiye'nin Afrika'nın toplam ihracatındaki payı ise %2 civarındadır. Yani ihracat ile birlikte alındığında Türkiye'nin Afrika'nın dış ticaretindeki payı yaklaşık %2,7 seviyelerindedir. BM nezdinde resmi olarak kabul gören Libya yönetimi ile siyasi ilişkilerin oldukça iyi olmasının da etkisiyle Libya'dan ithalat rekor artış göstermiş; bunun yansısı Gine, Liberya, Çad, Sudan ve Tanzanya gibi ülkelere ithalat rekor artış göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı, İlk 20 Ülke, 2016-2020 (1000 ABD Doları)

	2016	2017	2018	2019	2020	2020 Payı	2016-2020 Yıllık Artış
Dünya	198.601.934	233.799.651	223.046.879	210.346.890	219.514.373	100,00%	2,02%
Tüm Afrika	5.355.483	7.176.652	7.047.946	5.821.305	7.309.861	3,33%	6,42%
Mısır	1.443.408	1.997.503	2.190.937	1.903.805	1.722.944	0,78%	3,60%
Libya	161.021	247.965	367.010	483.502	1.674.297	0,76%	59,73%
Güney Afrika	1.058.114	1.744.438	1.381.537	754.214	887.896	0,40%	-3,45%
Fas	918.164	924.062	715.715	713.306	642.097	0,29%	-6,90%
Cezayir	463.775	766.803	1.138.064	719.267	567.384	0,26%	4,12%
Fildişi Sahili	251.303	300.760	203.259	183.592	322.638	0,15%	5,12%
Gana	180.478	128.019	79.300	102.274	294.085	0,13%	10,26%
Cine	6.367	18.109	66.393	4.865	162.017	0,07%	91,04%
Tunus	214.382	206.466	182.080	190.113	150.605	0,07%	-6,82%
Nijerya	157.814	156.286	143.432	156.021	128.978	0,06%	-3,96%
Sudan	49.636	86.321	73.323	82.266	105.466	0,05%	16,27%
Liberya	8.987	8.660	13.738	12.573	100.209	0,05%	61,98%
Mozambik	90.820	136.779	105.637	72.741	71.046	0,03%	-4,79%
Çad	23.657	27.342	26.271	35.333	70.732	0,03%	24,49%
Ruanda	111	123	131	184	54.052	0,02%	244,74%
Tanzanya	23.094	48.737	41.052	29.751	49.681	0,02%	16,56%
Kamerun	45.284	53.864	46.981	52.143	43.775	0,02%	-0,68%
Etyopya	35.310	31.527	34.441	51.484	40.527	0,02%	2,79%
Moritanya	15.129	45.111	30.825	83.224	27.039	0,01%	12,31%
Kenya	13.164	17.114	18.797	17.310	24.066	0,01%	12,82%
Diğer Afrika Ülkeleri	195.465	230.663	189.023	173.337	170.327	0,08%	-2,72%

Kaynak: Trademap

Türkiye ikili ticarete 8 milyar dolar fazla vermektedir ki, bu rakam Covid-19 öncesi 2019'da 11 milyar dolara yakın bir değerd. Türkiye ikili ticarete, Güney Afrika hariç, (Güney Afrika'ya yaklaşık 300 milyon dolar civarında açık verilmektedir) hemen hemen önemli ticaret partnerlerinin hepsi ile ticaret fazlası vermektedir.

Tablo 3. Türkiye'nin Afrika'daki Ticaret Dengesi, 2016-2020 (1000 ABD Doları)

	2016	2017	2018	2019	2020	2020 Ticaret Dengesi Payı	İhracat 2020	İthalat 2020
Dünya	-55.995.687	-76.806.711	-55.123.017	-29.476.049	-49.856.433		169.657.940	219.514.373
Afrika	6.049.405	4.491.936	7.396.337	10.797.424	7.924.567	100,0%	15.234.428	7.309.861
Fas	551.618	733.656	1.273.872	1.633.479	1.415.169	17,9%	2.057.266	642.097
Mısır	1.289.735	363.231	862.634	1.606.824	1.413.624	17,8%	3.136.568	1.722.944
Cezayir	1.272.888	946.098	893.519	1.297.297	882.185	11,1%	1.449.569	567.384
Tunus	696.338	706.237	722.583	696.666	777.493	9,8%	928.098	150.605
Nijerya	83.795	179.138	202.866	439.903	481.910	6,1%	610.888	128.978
Senegal	148.284	238.695	376.438	278.698	342.197	4,3%	361.226	19.029
Cibuti	77.800	102.100	196.404	255.652	319.917	4,0%	319.971	54
Sudan	412.131	311.378	290.291	228.393	276.288	3,5%	381.754	105.466
Somali	113.726	141.916	175.527	249.548	267.824	3,4%	272.762	4.938
Kenya	114.742	135.142	188.992	213.199	203.939	2,6%	228.005	24.066
Etyopya	369.110	306.987	286.429	329.421	190.859	2,4%	231.386	40.527
Gana	118.000	96.532	195.816	272.066	183.445	2,3%	477.530	294.085
Angola	122.917	185.109	227.950	212.551	178.841	2,3%	183.069	4.228
Tanzanya	72.453	67.091	184.295	196.352	150.666	1,9%	200.347	49.681
Güney Afrika	-652.124	-1.259.368	-847.307	-184.644	-313.781	-4,0%	574.115	887.896

Kaynak: Trademap

Tablo 4'te Türkiye'nin son 5 yıldaki ihracat ve ithalat rakamları ülke gruplarına göre sunulmaktadır. İhracat performansına bakıldığında Afrika'nın payı %8'den %9'a yükselmiştir. Aynı dönemde Avrupa Birliği, Amerika ve Uzak Doğu'nun (Diğer Asya) payı artarken, AB'den sonra en

büyük pazar olan Yakın ve Ortadoğu'da %4,2'lik bir kayıp yaşanmıştır. Görüleceği üzere Türkiye, bu dönemde gerginleşen siyasi ilişkilerin bir yansıması olarak Ortadoğu pazarında güç kaybetmekte, yerini Afrika ve Amerika kıtası ile doldurmaya çalışmaktadır. Coğrafi açıdan daha yakın ve gelir seviyesi daha yüksek olan Ortadoğu pazarındaki oransal düşüş ile coğrafi olarak daha görece daha uzak ve milli düzeyi düşük SAA ülkeleri ile ticaretteki bu artış birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının özellikle son beş yıllık ticaret performansına olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Ülke Gruplarına Göre Türkiye'nin İhracatı (2016-2020) (ABD Doları)

Ülke grubu	2020	2020 % pay	2016 % Pay	2020-2016 fark	2016-20 Yıllık Büyüme	2019	2018	2017	2016
Toplam	169 646 391	100,0%	100,0%	0,0%	3,3%	180 832 722	177 168 756	164 494 619	149 246 999
A-Avrupa Birliği (AB 27)	70 023 275	41,3%	40,2%	1,1%	3,9%	76 726 198	77 429 205	67 987 332	59 981 416
B-Diğer ülkeler	99 623 115	58,7%	59,8%	-1,1%	2,8%	104 106 524	99 739 551	96 507 288	89 265 583
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	24 407 108	14,4%	14,8%	-0,4%	2,6%	24 445 348	23 921 002	20 229 606	22 055 816
2-Kuzey Afrika	9 224 276	5,4%	5,4%	0,0%	3,4%	10 828 878	9 915 077	7 918 462	8 069 446
3-Diğer Afrika	6 016 675	3,5%	2,6%	1,0%	11,9%	5 794 323	5 173 872	4 318 839	3 833 943
4-Kuzey Amerika	11 188 590	6,6%	5,4%	1,2%	8,4%	9 956 682	10 411 462	10 359 398	8 092 611
5-Orta Amerika ve Karayipler	1 452 940	0,9%	0,6%	0,2%	11,0%	1 766 889	1 648 509	1 272 574	957 812
6-Güney Amerika	1 928 598	1,1%	0,8%	0,4%	14,3%	1 833 081	1 872 836	1 349 588	1 127 996
7-Yakın ve Orta Doğu	31 336 994	18,5%	22,7%	-4,2%	-1,9%	35 009 090	32 402 888	38 221 058	33 869 634
8-Diğer Asya	12 775 741	7,5%	6,9%	0,6%	5,6%	13 399 488	13 302 023	11 924 636	10 272 156
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	837 289	0,5%	0,5%	0,0%	2,2%	782 359	825 020	674 047	766 460
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	454 904	0,3%	0,1%	0,1%	20,0%	290 386	266 863	239 081	219 710
Seçilmiş ülke grupları									
1-OECD Ülkeleri	95 057 503	56,0%	55,7%	0,3%	3,4%	99 581 207	101 311 004	88 997 882	83 111 580
2-EFTA Ülkeleri	1 847 663	1,1%	2,2%	-1,1%	-13,7%	1 794 638	2 332 242	1 689 568	3 336 916
3-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	20 302 960	12,0%	9,2%	2,7%	10,1%	20 446 305	19 390 352	16 580 157	13 800 648
4-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	8 684 355	5,1%	7,0%	-1,9%	-4,6%	8 707 799	8 034 493	9 121 916	10 504 662
5-Bağımsız Devletler Topluluğu	10 261 761	6,0%	3,7%	2,3%	16,4%	9 557 843	8 502 347	7 204 981	5 593 792
6-Türk Cumhuriyetleri	5 429 615	3,2%	2,9%	0,3%	5,6%	5 107 351	4 417 965	4 540 394	4 358 110
7-İslam İşbirliği Teşkilatı	43 740 923	25,8%	29,7%	-3,9%	-0,3%	48 767 654	44 841 257	48 627 009	44 347 122

Kaynak: TÜİK

Afrika'ya yapılan uluslararası ihracat 500 milyar dolar civarında seyretmektedir ve Afrika ile ticarete Çin'in ezici bir üstünlüğü bulunmaktadır. Çin bir kenara bırakıldığında diğer güçlerin ihracat performansları birbirine çok yakındır. Türkiye Afrika ile ihracatta 2016 yılında %2,5'lik pazar payı ile on ikinci sırada iken, 2020'ye gelindiğinde pazar payını %3,2'ye yükselterek 9'uncu sıraya yükselmiştir. Türkiye bu dönemde BAE, Suudi Arabistan ve Güney Kore'yi geride bırakmayı başarmıştır. Türkiye, Çin (6,2% pay artışı) ve Hindistan'dan (%1,2 pay artışı) sonra pazar payını en çok artıran üçüncü ülke olmayı başarmıştır.

Diğer taraftan, aşağıdaki tabloda görüleceği üzere ticaret dengesine bakıldığı zaman (değerlendirme Afrika açısından yapılmıştır, negatif değerler Afrika'nın ticaret açığı, diğer ülkelerin ticaret fazlası demektir) Türkiye Çin ve Rusya'nın ardından üçüncü ülke olarak gelmektedir. Başka bir ifadeyle, ihracatta on ikinci, ithalatta on dördüncü olan Türkiye, Afrika ile ticarete en kazançlı üçüncü ülke olarak ciddi bir performans sergilemektedir. Rusya ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin petrol ihracatçısı olduğu göz önüne alındığında, imalat sanayi ihracatı açısından Türkiye, Çin'den sonra ikinci en fazla ticaret fazlası veren ülke olarak ifade edilebilir

Tablo 5. Afrika ile Ticaret Dengesi, Önde Gelen Ülkeler, 2016-2020 (1000 ABD Doları)

	2016	2017	2018	2019	2020	2020 Afrika'dan İthalat	2020 Afrika'ya İhracat
Çin	-43.724.204	-27.679.894	-21.058.448	-33.554.727	-49.500.752	57.197.258	106.698.010
Rusya	-8.734.640	-8.356.324	-16.286.771	-11.720.711	-10.263.949	1.832.414	12.096.363
Türkiye	-7.769.291	-5.857.817	-9.677.103	-11.495.941	-8.399.807	7.629.755	16.029.562
Suudi Arabistan	-10.834.128	-11.321.795	-16.033.424	-11.871.662	-8.020.028	2.859.297	10.879.325
ABD	-4.201.009	-409.258	-3.526.631	-8.164.730	-7.378.763	17.772.072	25.150.835
Almanya	-16.769.991	-12.907.846	-11.103.630	-6.111.060	-6.065.674	15.371.128	21.436.802
Hindistan	-1.874.251	3.802.735	7.209.000	510.925	-5.881.572	21.809.244	27.690.816
Brezilya	-4.956.859	-6.013.682	-3.733.881	-4.135.098	-5.622.218	3.068.444	8.690.662
Fransa	-5.975.583	-793.944	31.345	-4.061.962	-4.642.363	20.762.640	25.405.003
Kore	-10.608.056	-4.175.343	-6.745.700	-4.497.732	-4.428.053	4.187.879	8.615.932
Japonya	-6.521.750	-4.064.423	-4.947.214	-5.451.503	-3.777.072	5.744.085	9.521.157
İngiltere	-618.880	712.572	4.227.409	2.015.063	1.034.816	9.370.445	8.335.629
Avustralya	-246.088	-15.388	-146.709	673.545	1.096.678	2.743.607	1.646.929
BAE	1.110.694	1.778.673	-6.425.866	-3.662.379	2.243.664	9.502.286	7.258.622
İspanya	3.746.914	3.374.029	7.392.801	8.862.112	3.365.578	19.902.735	16.537.157
İsviçre	8.413.623	8.443.170	8.646.858	8.937.143	12.909.439	16.590.279	3.680.840

Kaynak: Trademap

Tüm bu bulguları nasıl değerlendirmek gerekir. Ticarete Afrika için Çin'i artık ayrı bir kategoriye koymak gerekiyor. Ama ikinci en iyi kim olacak konusunda ciddi bir yarıştan söz edilebilir. Geleneksel kolonyal güçlerin gittikçe mevzi kaybettiği görülmektedir. İngiltere yarışta geride kalmış, Fransa ticar

ette hala kuvvetli ama yerini Hindistan'a kaptırmış durumdadır. Hindistan, Afrika'da uzun yıllardır yerleşik diasporasını artık anlamlı bir sonuca dönüştürme yolunda ilerlemektedir. Almanya ve ABD ise gerileme dönemindedir. Görüleceği üzere, Türkiye'nin Afrika'yla olan ticaretinde giderek daha fazla hareket alanına sahip olduğu ve bu akıllı stratejinin kendisine dış ticaret fazlası olarak döndüğü görülmektedir.

Afrika, Türkiye'nin hizmet ihracatında da önemli bir destinasyon olma yolunda ilerlemektedir. Önemli yurtdışı döviz kazandırıcı hizmet alanlarından biri olan *Yurtdışı Müteahhitlik* sektöründe Afrika; Bağımsız Devletler Topluluğu ve Orta Doğu'dan sonra en fazla proje alınan üçüncü bölgedir. Türk müteahhitlerce yurtdışında 2020 sonuna kadar üstlenilen projelerin %17,7'si Afrika kıtasına ilişkindir. Türk müteahhitler kıtada toplam 75,6 milyar değerinde proje gerçekleştirmiş olup, bunların %28'i SAA ülkelerinde geri kalanı ise Kuzey Afrika'dadır (Ticaret Bakanlığı, 2021a). 2020 yılında ise 1,9 milyar dolar değerinde proje gerçekleştirilmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2021a). Geleneksel olarak Libya ve Cezayir Türk müteahhitlerin etkin olduğu ülkeler olmakla birlikte, Etyopya, Senegal, Kamerun gibi ülkelerde de son dönemde ciddi projeler alındığı görülmektedir.

Engineering News-Record (ENR) Dergisi'ne göre bölgesel olarak müteahhitlik pazarlarından Afrika'da Çinli (%61,9), Fransız (%6,4) ve Türk (%4,6) müteahhitlik firmalarının yüksek pazar payına sahip olduğu görülmektedir. Afrika'da Çin ve kolonyal Fransa'dan sonra en fazla proje alan üçüncü ülke konumuna gelmesi ve %4,6'lık pazar payı önemli bir göstergedir. Türkiye'nin Afrika'nın toplam ticareti içindeki payının %2,7'lerde olduğu göz önüne alınırsa, yurt dışı müteahhitlik sektörünün önemi daha iyi anlaşılacaktır. Diğer taraftan, diğer mal ve hizmetlerin ticaretinde ön planda olan Hindistan, ABD, Almanya, İspanya, Brezilya, Suudi Arabistan, Rusya gibi ülkeleri yurt dışı müteahhitlik sektöründe görmemekteyiz. Bu perspektiften bakıldığında Çin, Fransa ve Türkiye üçlüsünün Afrika'da daha avantajlı bir konumda oldukları iddia edilebilir.

Türk müteahhitler Afrika'da çok sayıda prestijli proje gerçekleştirmektedir. Aşağıda Etyopya örneğinde gösterildiği üzere Yapı Merkezi İnş. ve San. A.Ş., 2012 yılında Çinli yüklenicilerle beraber Etyopya'yı Cibuti limanına bağlayacak olan Awash-Weldia Demiryolu hattının alt ve üst yapı

inşaatını yaklaşık 1,7 milyar ABD doları bedelle üstlenmiştir (Türk Eximbank, 2021c; Getachew, 2021).

Afrika dünyada yurtdışı yatırımlardan oldukça cüzi miktarda yararlanmakta olup, 2019'da yaklaşık %3 oranında bir yatırımı çekebilmiştir. 2019'da en çok yatırımı Mısır (9 milyar dolar), Güney Afrika Cumhuriyeti (4,6 milyar dolar), Kongo (3,4 milyar dolar) ve Etyopya (2,5 milyar dolar) çekmiştir. Diğer taraftan kümülatif yatırım stokunda 2018 sonu itibarıyla önde gelen ülkeler Hollanda (79 milyar dolar), Fransa (53 milyar dolar), İngiltere (49 milyar dolar) ve Çin (46 milyar dolar) olmuştur (UNCTAD, 2020). Türkiye'nin yurtdışı doğrudan yatırımlarına bakıldığında ise, Türkiye Ticaret Bakanlığı verilerine göre, Afrika'da toplam 1,1 milyar dolarlık değere sahip 156 (Kuzey Afrika 99, SSA, 57) Türk yurtdışı yatırımı bulunmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2020). Afrika'ya yapılan yatırımların toplam yatırım içindeki payı sadece %2,8 olmasına rağmen, 32 bin yerel istihdam ile toplam içerisinde %20'den fazla istihdam sağladıkları görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2020). Kanımızca istatistiki zorunluluklardan dolayı bu rakam gerçeği yansıtmamakta, Türkiye'nin Afrika'daki yatırımı stoğunun en az 6,2 milyar dolar seviyelerinde olduğu tahmin edilmektedir (Eyrice Tepeciklioğlu, 2017).

Diğer taraftan 6 milyar dolarlık bir toplam yatırım stoğu kayda değer bir rakam değildir, zira önde gelen yatırımcı ülkelerin yatırım stoku 50 milyar dolar civarındadır. Afrika ile ticareti yaklaşık 160 milyar dolar olan Çin'in yatırım stoku 45 milyar dolar iken, yaklaşık 45 milyar dolar yıllık ticareti olan Fransa'nın da 53 milyar dolarlık yatırım stoğu olduğu göz önüne alındığında, yıllık Afrika ile ticaretimizin 22 milyar dolar seviyelerinde seyrettiği Türkiye'nin, 6 milyar dolarlık bir yatırım stoğu az bir miktar olarak değerlendirilebilir. Yine de, Türkiye'nin Afrika'daki yatırımlarının ağırlıklı olarak emek-yoğun sektörlerde olup yüksek istihdam sağlaması, Türkiye'yi diğer güçlere nazaran pozitif olarak ayırtmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç politikaları açısından bu unsur hem bir sebep hem de bir sonuç özelliği arz etmektedir. Var olan başarılı yatırımlar Türkiye'nin olumlu imajını pekiştirmekte ve bu da yeni yatırımlar için Afrikalı devletlerin Türk yatırımcılara pozitif yaklaşmasını sağlamaktadır. Halk nezdinde en fazla itibar edilen konulardan biri istihdam olduğu için, Türkiye'nin yumuşak gücü de tüm süreçler sonucunda yükselmektedir.

2. Afrika'daki Güç Dengeleri ve Türkiye'nin Afrika'daki Söylem ve Yumuşak Güç Etkinliği

2.1. Afrika'daki Güç Dengeleri

Şüphesiz Afrika uluslarının bugünkü kimliklerinin oluşumunda sömürgecilik döneminin büyük etkileri bulunmaktadır. Dil ve eğitim, sömürgecilik döneminde Fransa ve İngiltere'nin Afrika ülkeleri üzerinde kurduğu bağımlılık ilişkileri açısından son derece önemli olmasına karşın, yakın dönemlerde, yumuşak güç unsurları olarak kullanıldılar. Afrika'da büyük güçlerin kolonyal dönemi andıran etki alanlarının hala bulunduğu bariz bir gerçektir. Hala birçok uydu devlet ya da manipülasyonlara açık Afrika devletleri de bulunmaktadır. Örneğin, Gabon'da siyaseti ve ekonomiyi ilgilendiren konularda ipler neredeyse tamamen Fransa'nın elinde iken; Zambiya neredeyse tamamen Çin tarafından kuşatılmış durumdadır. Ekvator Ginesi'ndeki ABD etkisi o kadar yoğundur ki, Teksas ile Ekvator Ginesi arasında doğrudan uçuşlar bulunurken, ülkede faaliyet gösteren Amerikan petrol şirketlerine ait tesislerin telefon hatları, Teksas eyaletinin telefon koduyla kayıtlıdır (Carmody, 2011).

Diğer taraftan, Afrika'nın bugün geçmişe kıyasla daha özgür bir yapıya kavuştuğu ve egemen sömürgeci güçler (Fransa, İngiltere, ABD) ile yükselen güçler (Çin, Hindistan, Rusya) arasındaki rekabetten daha avantajlı çıktığı söylenebilir. Çin alternatifi Afrikalı ülkelerin Batılı ülkelerle kurdukları dış ilişkilerinde pazarlık gücünü artırmış ve kalkınma modeli olarak örnek alabilecekleri bu ülkeden olumlu tecrübeler edinmeleri mümkün görünmektedir. Rusya; Hindistan ve Türkiye gibi ikincil yükselen orta ölçekli güçler ise Çin gibi kıta bütününde bir alternatif oluşturmaları da bazı hedef ülkelerde (Rusya için Orta Afrika ülkeleri; Türkiye için Somali, Libya ve bir ölçüde Etiyopya) geleneksel kolonyal güçlere alternatif oluşturma potansiyeline sahiptirler.

Söylem olarak bakıldığında egemen kolonyal güçler ile ABD'nin tarihsel ve Soğuk Savaş döneminin negatif mirasını taşımaktadırlar. Her ne kadar zaman zaman rekabete girseler de Fransa, İngiltere ve ABD'nin genelde alternatif güçlere karşı Afrika'da ortak hareket ettiği görülmektedir.

Çin modelinin ekonomik başarısı övgüyü hak ediyor olsa da bölgeyi ziyaret etmişlerin yakından görebileceği üzere, Çinlilerin geride bıraktığı tat bir şeylerin eksik olduğu hissini vermektedir. Kültürel olarak bölge halkları ile kopukluklar bulunmakta ve Çin halk nezdinde bir bütünleşme ve popülerleşmeyi başaramamaktadır. Yapılan üretim ve projelerde çevreye gerekli özenin gösterilmemesi, yerli istihdam yerine projelerde çalışacak işçilerin bile Çin'den getiriliyor olması; yatırımlar için yüksek vergi teşvikleri istenilmesi ve her şeyden önemlisi büyük altyapı projeleri ile Afrika ülkelerinin ağır borç yükü altına sokulması Çin'in bölgeye dönük politikalarının sorunlu noktalarıdır. Çin'in "Afrika ülkelerinin hammaddelerine tekel koymak amacıyla bu ülkeleri borçlandırdığı" iddiası aşırı bulunabilir; ancak bu politikaların sonuçlarının özensiz ve yozlaşmış hükümetlerin elinde bu yöne evrilme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Rusya'nın henüz ciddi bir alternatif olarak sahada bulunduğunu söylemek için erken olduğunu düşünmekteyiz. Fakat sahada bulunsa dahi mevcut hareketleri ve silah satışı-güvenlik danışmanlıkları üzerinden sunulan stratejinin de uzun vadeli politikalar açısından faydalı olacağı iddia edilemez. Rusya, elbette, silah ticareti ve askerlik taahhüdü işlerinde "Afrika pastasından" pay almaya devam edebilir; ama bunun Afrika halkları nezdinde pozitif bir söylem ve yumuşak güç cazibesi getirmeyeceği, tam tersine diktatörleri para karşılığı güvenlik sağlayıp ayakta tutan "şer odakları" söylemine gidebileceği gözden uzakta tutulmamalıdır.

Hindistan gerek bağımsızlık sürecindeki destekleriyle, gerekse benzer kolonyal bir geçmişe sahip olmasıyla ve en nihayetinde Afrika'daki kuvvetli diasporasıyla söylem açısından en kuvvetli güç adayı olarak görünmektedir. Güvenilirliği yüksek ve henüz negatif örneklerle kirlenmemiş bir algı neticesinde Hindistan esasında Afrika'da çarpışan büyük güçler arasındaki gizli potansiyel liderdir. Tabii Hindistan'ın en büyük şanssızlığı anakarada hızla artan nüfus dolayısıyla büyüme, demokratikleşme ve yoksulluk gibi birçok problemle uğraşmak zorunda kalmasıdır. İçerideki yapı güçlendikçe Hindistan'ın Afrika'daki gücü de benzer şekilde artacaktır.

2.2. Türkiye'nin Afrika Güç Dengesindeki Yeri ve Söylem-Eylem Etkinliği

Tüm bu resimde Türkiye nerededir? Tamamıyla ekonomi-ticaret ayağından hareket eden Çin ve Hindistan gibi mi; ya da güvenlik politikalarını önceleyen ABD-Rusya gibi mi veyahut ortak tarihsel ve kültürel birikim üzerinden kazanımların devşirildiği Fransa-İngiltere modeli gibi mi hareket etmektedir? Türkiye'yi ilginç bir vaka kılan tüm bunların hepsinin de işin içinde olmasıdır. Müslümanlık, sömürgeci geçmişi bulunmama ve Osmanlı geçmişi kültürel bir cazibe yaratmaktadır. Son yıllarda artan ticaret Afrikalılar nezdinde oldukça pozitif bir Türk malı algısına yol açmaktadır: Avrupa kalitesinde ama Çin fiyatında ürünler Afrikalı tüketicilerce artan ilgiyle karşılanmaktadır. Somali, Gambiya gibi ülkelerde ise Türkiye askeri üsler açmakta, Libya'da sahada mücadele sergilemektedir. İnsani diplomasi konusunda da Somali yine başarılı bir örnektir. Kültürel yakınlık ve ekonomik ilişkilerin artması birbirini bütünlüyor gibi görünürken, Türkiye'nin güvenlik politikalarında öne çıkması onu güçlü bir aktör gibi gösterip mevcut algıyı perçinlemekte mi yoksa Türkiye'nin kültür-ekonomi alanındaki söylem ve inandırıcılığını zayıflatmakta mıdır? Şurası kesindir, Afrika ülkeleri ne dayatmacı ve kirlili kolonyal geçmişi olan Batı bloğuna mecbur kalmak istemekte ne de başka güçlü bir finansman alternatifini olmadığı için ticari imtiyazlarla örülü Çin modeline bağlı kalmak istemektedir. Sahada bulunan birçok Türk'ün gözlemleyeceği üzere Afrika ülkeleri bir üçüncü alternatifin olmasını sağlıklı buluyor ve Türkiye'nin alternatif olarak çıkmasını umut etmektedir.

Türkiye, Afrika'ya Çin modeline benzer şekilde önce ticari ve ekonomik saiklerle yaklaşmış, ilişkiler ivmelendikçe önce kültürel ve insani yardım alanlarında iş birliği kuvvetlenmiş, en nihayetinde Somali örneğinde görüleceği üzere Türkiye siyasi ve askeri alanda da kendini kıtada göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin Afrika ile ticari ve ekonomik ilişkilerinde hatırı sayılır bir ivmelenme yaşanmakla beraber, yine de mevcut seviye diğer büyük güçlerin Afrika ile ticari ve ekonomik ilişkilerin gerisindedir. Diğer taraftan "insani yardım" açısından ise Türkiye büyük güçler seviyesinde bir iş çıkarmakta ve bu alanda adından söz ettirmektedir. Siyasi ve askeri güvenlik alanında ise ilginç bir durum söz konusudur. Kolonyal geçmişi olan büyük güçler ve ABD kadar bu alanda söz sahibi değildir, fakat Çin, Hindistan gibi güçlerden ise daha ileridedir. Afrika ülkeleri ve büyük güçler tarafından Türkiye'nin Afrika'daki askeri gücünün yükselişi dikkatle izlenmekte;

Türkiye'ye karşı nispeten olumlu olan Afrikalıların algısının değişip değişmeyeceği henüz bilinmemektedir.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerden diğer bir beklentisi, uluslararası arenalarda siyasi gücünü artırmaktır. "Dünya Beşten Büyüktür" (AA, 2019) şeklinde özetlenebilecek söylem ile, Türkiye BM vb. platformlarda kararlara ipotek koyan büyük güçlerin statükosuna karşı çıkmaktadır. Bu strateji çerçevesinde alternatif siyasi mekanizmalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan ilki İslam Konferansı Teşkilatı'nın işletilmesi ve burada Türkiye'nin daha belirgin bir politika yapıcı hale getirilmesidir. Afrika Birliği, Afrika Bankası ile çok taraflı, Afrika ülkeleri ile iki taraflı ilişkilerin geliştirilmesi suretiyle Türkiye, dünya siyasetinde adından daha çok söz ettirmekte ve gücünü artırmaya çalışmaktadır.

Afrikalıların Türk ve Türkiye'ye yönelik algılarını ise iki planda irdelemek gerekir. Siyasi elitler açısından Türkiye, Çin ve kolonyal güçler dışında yeni bir alternatif olarak görülmekte, özellikle Çin'e karşı bir koz olarak kullanılmaktadır. Afrika'daki altyapı projelerinde Çin'in ezici bir ağırlığı olup, kurmuş olduğu finansman mekanizması ile uzun vadeli ucuz krediler sunmakta, hatta ödemeler ilgili ülkelere hammadde ile yapılabilmektedir. Fakat, Çin'in bu yaklaşımı zaman zaman pahalıya gelmektedir zira, Çin birçok önemli maden işletmesini bu ülkelere ucuz almakta, vergi ödememekte ve projelerde çoğunlukla Çin'den getirdiği kendi işçilerini kullanmaktadır. Batılı eski kolonyal güçler ise Çin kadar cazip seçenekler sunmamakta, hatta zaman zaman "insan hakları" bazlı bazı şartlardan dolayı bir kısım Afrikalı ülkelere hiç dış yardım ya da ucuz kredi sağlamamaktadır. Diğer taraftan yönetici elit, eski kolonyal güçlere kültürel olarak kendini yakın hissetmekte (bu ülkelere eğitim alma, yaşama ve ortak dil gibi unsurlar) ve ekonomik olarak ortak projeler geliştirebilmektedir. Bu ilişkiler ağında Afrikalı elitlerce, Türkiye, daha çok Çin'in bir alternatifi gibi düşünülmekle beraber, uzun dönemli bir birliktelik için Türkiye'den kuvvetli angajman beklenmektedir. Türkiye henüz Çin'e kıyas edilebilir oranda bir yatırım ve ucuz kredi imkanlarını Afrika'ya sunmamaktadır. Afrika ile ilişkiler ve katkı sağlama açısından kuvvetli söyleme rağmen, Türkiye henüz bu söylemin altını dolduracak kadar ekonomik bir katkı (ucuz kredi, altyapı projeleri geliştirme ve dış yardım) sağlayamamaktadır. Özetle Afrikalı siyasi elitlerce Türkiye küstürülmemesi gereken bir alternatif olmakla beraber henüz tam bir güvene haiz bir müttefik de değildir.

Afrikalı halk tabakalarınca Türkiye'ye yönelik algı oldukça pozitifdir. Birçok ülkede açılan su kuyuları, açılan hastaneler, gönderilen maddi yardımlar yavaş yavaş bir bilinirlik oluşturmaktadır. Diğer taraftan *Türkiye Bursları* programı vesilesiyle Türkiye'ye gelen Afrikalı üniversiteli gençlerin sayısında muazzam bir artış yaşanmaktadır. Türk dizileri başlı başına Etyopya'da İstanbul ve Türkiye ilgisini hatırı sayılır derecede yükseltmiş, İstanbul artık önemli bir tatil ve iş destinasyonu olarak görülmektedir (Schipani & Pitel, 2021). Diğer taraftan bavul ticaretinin merkezi olan Laleli'de artık Doğu Bloğu üyeleri yerine hep Afrikalı alıcıları görmek mümkündür.

Sonuç

Cannon'a (2017) göre diğer güçlere nazaran Türkiye'nin sırtında emperyal bir yük taşımaması dolayısıyla Afrikalılar nezdinde sahip olduğu pozitif algı ve nispeten koordineli bir şekilde Afrika açılımını yürütmesi Türkiye'nin söylemini diğer güçlere nazaran cazip kılmaktadır. Donelli'ye (2018) göre Türkiye'nin Arap baharı ile birlikte Mısır ve Libya'da başarıyla yol aldığı halde yanı başındaki Suriye krizinde iki büyük güç karşısındaki yalpalanmaları, ülke iç politikasındaki sıkıntıların da göze batar hale gelmesiyle, en azından Ortadoğu'da prestij kaybına uğramakla beraber Afrika için henüz Ortadoğu kadar bir kayıp söz konusu değildir. Gerçekten de Donelli'nin bu sonucu, bulgularımızla örtüşmektedir. Ticaret verileri son yıllarda Ortadoğu'ya yönelik ihracatımızda bir düşüşü göstermekte iken, Afrika'da en azından mevcutu koruma eğilimi görülmektedir. Donelli'ye (2008) göre Türkiye'nin. "Temiz sicilinin olması/anti-kolonyal söylem", "tarihi ve dini bağlar", "kazan-kazan ortaklığı" (win-win partnerhip), "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözüm" (African solutions to African problems), "şartsız koşulsuz insani yardım", "dünya beşten büyüktür" gibi söylemleri, özellikle Sahra altı Afrika ile ilişkilerde Türkiye'nin meşruiyetini ve etkinliğini artıran söylemler olarak ön plana çıkmakta ve kolonyal geçmişini olan Batılı ülkeler ile muazzam yardım ve yatırım yapan Çin'e karşı belli bir başarı yakalamaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikaları ile söylem etkinliğini ticari ve ekonomik ilişkilerdeki kazanımlardan takip etmek mümkündür. Bu alanlarda Türkiye (Çin bir kenara bırakıldığında), kolonyal güçler ve diğer bölgesel güçlerden daha fazla kazanımlar elde etmektedir. Fakat, önceden de belirtildiği üzere bu alandaki kazanımlar artık doğal sınırlarına ulaşmış, daha kapsamlı kazanımlar için bir paradigma değişikliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin, söz konusu paradigma değişikliği, Çin tarafından 2000 yılında kurulan Çin-Afrika İş birliği Forumu (FOCAC) ile başarılı ve Çin hem kendi firmalarını başarıyla Afrika'ya yönlendirdi hem de Afrikalı ülkelerin altyapı projeleri ve madencilik yatırımları başarıyla Çin yatırımcılarına tevdi edildi. Elbette bu Çin'in muazzam finansman imkanlarını bu Forumla aktarması sayesinde başarılabilir. Diğer taraftan Çin devlet organizasyonu, Ticaret Bakanlığı önderliğinde, söz konusu Forum ve Afrika projelerinin koordinasyonu için özel bir yapılanma teşkil etti.

Türkiye'nin Çin örneğini birebir uygulaması elbette mümkün olmayacaktır. Fakat en azından Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikalarının tek elden eşgüdümlü yürütüleceği bir özel yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Türkiye'nin nispeten güçlü söylemleri ve olumlu imajı, Afrika stratejisine yönelik koordinasyonsuzluk dolayısıyla yeterince sahada etkin olarak yanıtlanamamaktadır.

Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik ve ticari kazanımlarını daha da geliştirebilecek diğer bir strateji ise mevcut aktörlerden uygun olanlar ile kurulacak stratejik ortaklıktır. Negatif kolonyal geçmiş dolayısıyla AB ülkeleri ve ABD ile kurulacak stratejik ortaklık kendi içinde çelişkili olabilir. Diğer taraftan bu ülkeler kendi aralarında Çin'i dengelemek için zaten belli oranda eşgüdümlü hareket etmektedir. Çin ve Hindistan diğer potansiyel stratejik ortaklardır. Çin'in Afrika'daki güçlü konumu Türkiye'yi eşit koşullarda stratejik ortakdan ziyade bazı projeler için "taşeron" konumuna itecektir. Nitekim, bazı Türk müteahhitlik projeleri büyük Çin altyapı projelerinde bu şekilde yer alabilmektedirler (örneğin Yapı Merkezi İnş. ve San. A.Ş., 2012 yılında Çinli yüklenicilerle beraber Etyopya'yı Cibuti limanına bağlayacak olan Awash-Weldia Demiryolu hattının alt ve üst yapı inşaatını yaklaşık 1,7 milyar ABD doları bedelle üstlenmiştir; Getachew, 2021). Diğer taraftan Hindistan ile kurulacak stratejik ortaklık eşit koşullarda olarak her iki tarafın lehine sonuç verebilir. Hint kökenli diaspora Afrika'da güçlü olup, Türk yatırımcı ve müteahhitlerin sunacağı know-how ve Türkiye'nin getireceği finansman imkanları ile hızlı yol alınabilir. Hindistan söylem olarak da Türkiye gibi sicili temiz ve Afrikalılarca temiz imajı bulunan bir partnerdir.

Sonuç olarak yükselen bölgesel güç Türkiye, geçtiğimiz 20 yılda Afrika'da önemli kazanımlar elde etmiş ve söylem olarak oldukça kuvvetli bir zeminedir. Diğer taraftan bu ivmenin yükseltilebilmesi için mevcutun dışında Afrika'ya yönelik özel bir mekanizmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı-AA (2019) *Cumhurbaşkanı Erdoğan BM'de konuştu: Dünya 5'ten büyüktür*, (24 Eylül) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-bmde-konustu-dunya-5ten-buyuktur/1592817>

Barkin, J. S. (2003). Realist Constructivism, *International Studies Review*, 5 (3), 325-342.

Battır, O. ve Ateş, D. (2013). Türkiye Bölgesel Hegemonya Arayışında Mı?. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 31-44.

Battır, O. (2019). Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5) 151-161.

Bayram, M. (2018). Çin-Afrika ilişkilerinde güç ve kimlik faktörlerinin rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Kırıkkale.

Carmody, P. (2011) *The New Scramble for Africa*, Cambridge: Polity Press

Cebeci, U. (2021) THY Afrika pazarında lider oldu, *Hürriyet*, (3 Kasım 2021), URL: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/thy-afrika-pazarinda-lider-oldu-41930662>

Çevik, S.B. (2019). Reassessing Turkey's Soft Power: The Rules of Attraction, *Alternatives: Global, Local, Political*, 1-22, DOI: 10.1177/0304375419853751

Demirtaş, T. (2015). Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak güç Unsurunun Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa

Dışişleri Bakanlığı (2020) 2020 Yılı Performans Programı

Dışişleri Bakanlığı (2020b) Afrika Birliği (AfB) URL: <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 18 Mart 2022

Dışişleri Bakanlığı (2020c) Türkiye Afrika İlişkileri URL: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 18 Mart 2022

Donelli, F. (2015). Turkey's Presence in Somalia: A Humanitarian Approach, *The Depth of Turkish Geopolitics in the AKP's Foreign Policy: From Europe to an Extended Neighbourhood*, Bölüm 3, (edt.) Diodato, A. Chiriatti, B. Yilmaz, S. Dogan, F. Donelli, Università per Stranieri di Perugia Press, 35-51.

Donelli, F. (2018). The Ankara consensus: the significance of Turkey's engagement in sub-Saharan Africa, *Global Change, Peace & Security*, (online) doi:10.1080/14781158.2018.1438384

Eyriçe Tepeciklioğlu, E. (2012). Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 59-94.

Eyriçe Tepeciklioğlu, E. (2015). What is Turkey doing in Africa? African opening in Turkish foreign policy. *ResearchTurkey: Centre for Policy and Research on Turkey*, IV(4), 95-106.

Eyriçe Tepeciklioğlu, E. (2016). African Studies in Turkey, *Uluslararası İlişkiler*, 13 (50), 3-19.

Eyriçe Tepeciklioğlu, E. (2017). Economic Relations Between Turkey And Africa: Challenges And Prospects. *Afe Babalola University: J. of Sust. Dev. Law & Policy*, 8 (1), doi: <https://dx.doi.org/10.4314/jsdlp.v8i1.2>

Eyriçe Tepeciklioğlu, E. (2019). Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar Ve Engeller, Nobel Akademik Yayıncılık.

Gallarotti, G.M. (2010). Cosmopolitan Power in International Relations: A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism, Cambridge University Press, Cambridge,

Getachew, S. (2021) Ethiopia – Turkey: Ankara's ongoing economic and military support, *The Africa Report*, (2 Kasım) <https://www.theafricareport.com/141761/ethiopia-turkey-ankaras-ongoing-economic-and-military-support/>

Hao, C.J (2019) Social Constructivism Vs. Neorealism in Analysing the Cold War, *E-international Relations*, (6 Ağustos) <https://www.e-ir.info/2019/08/06/social-constructivism-vs-neorealism-in-analysing-the-cold-war/>

International Trade Center-ITC (2021) *Trademap Database*, (20 Mayıs 2021), URL: <https://www.trademapp.org/Index.aspx>

İhracat.co (2019) Afrika Kıtası İhracat İthalat Ve Yatırım Analizi. (5 Ekim 2020) URL: <https://www.ihracat.co/2019/09/afrika-kitasi-ihracat-ithalat-ve.html> Kasapoglu, C. (2020). Türkiye'nin Afrika politikası: Açılımdan 'nüfuz arayışına', *BBC Türkçe*, (5 Ekim 2020) URL: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54453903>

Lee, K. ve Gómez, E.J. (2011). Brazil's Ascendance: The Soft Power Role of Global Health Diplomacy, *The European Business Review*, 61-64

O'Brien, R. ve Williams, M. (2016) *Global Political Economy: Evolution and Dynamics*, 5. Baskı, Palgrave Macmillan

Okur, M. A., ve Ongur, H. O. (2015), Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özel, C. (2018), Yumuşak Güce Bütünsel Bakış, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-27, DOI:10.28956/gbd.422722.

Özkan, M. (2014). Doğu Afrika Jeopolitiği Ve Türkiye'nin Somali Politikası. SETA Yayınları No:40.

Schipani, A. ve Pitel, L. (2021) Erdogan's great game: Turkey pushes into Africa with aid, trade and soaps, *The Financial Times*, (18 Ocak), <https://www.ft.com/content/0e3cec2a-bd80-499c-a6ab-e5d1a1e768cf>

Süsler, B. (2019). Turkey: An Emerging Middle Power in a Changing World?. LSE IDEAS Strategic Update, May 2019.

Ticaret Bakanlığı (2021a) Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, (20 Mayıs 2021), URL: <https://ticaret.gov.tr/data/5b87d0f613b8761160fa159b/Genel%20M%C3%BCteahhitlik%20Notu%2001.06.2021.docx>

Ticaret Bakanlığı (2020) Yurtdışı Yatırım Anketi Sonuç Raporu,

Ticaret Bakanlığı (2021b) Yürürlükte Bulunan STA'lar (3 Kasım 2021), URL: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar>

Ticaret Bakanlığı (2021c) Türkiye'de Yerleşik Gerçek ve Tüzel Kişilerin Yurtdışındaki Yatırımları (2 Temmuz 2021), URL: <https://www.ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-yatirimlar/uluslararasi-yatirim-istatistikleri/turkiyede-yerlesik-gercek-ve-tuzel-kisilerin-yurtdisindaki-yatirimlari>

Türk Eximbank (2019a) *Türk Eximbank, Afrika Ticaret Sigortası Kuruluşu ile Türkiye ve Afrika arasındaki ticaretin artırılmasına yönelik yönelik bir işbirliği anlaşması imzaladı.*, <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/1bd54cab-3683-4488-892b-8a04e8d98402/turk-eximbank-afrika-ticaret-sigortasi-kurulusu-ile-isbirligi-anlasmasi-imzaladi>

Türk Eximbank (2019b) *2018 Faaliyet Raporu*, <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/c1180b82-9cdc-466d-acc-1f102991ecd6/eximbank-faaliyetraporu-2018>

Türk Eximbank (2020) *2019 Faaliyet Raporu*, <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/dc833aa4-f8d3-4875-8a2f-3a81c1acdd26/eximbank-faaliyetraporu-2019>

Türk Eximbank (2021a) *Uluslararası Proje Kredileri*, <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alic-kredileri/uluslararasi-proje-kredileri>

Türk Eximbank (2021b) *Türk Eximbank Ülke Limitleri Listesi*, <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/c1913d02-bddb-4df0-96f1-074680820448/ulke-limitleri-listesi>

Türk Eximbank (2021c) *Örnek İşlemler*, <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alic-kredileri/ornek-islemler>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2016) *Faaliyet Raporu*, URL: https://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu/%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2017) *Faaliyet Raporu*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/T%C4%B0KA%20Faaliyet%20Raporu%202017.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2018) *Faaliyet Raporu*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2019) *Faaliyet Raporu*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2020) *Faaliyet Raporu*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202020/TIKAFaaliyet2020Web.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2020b) *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2019*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/02/kyk%202018/TurkiyeKalkinma2018Web.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) (2021) *Faaliyet Raporu*, URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202021/T%C4%B0KA%202021%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı-TİKA (2022a) *Teskilat Şeması*, URL: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat_semasi-14645, Erişim: 14 Mart 2022.

TAŞTAN, S. (2022), Türkiye'nin Afrika'daki Söylem ve Eylem Etkinliği: Türkiye'nin Afrika Açılımının Ekonomik ve Ticari Analizi, AUSB, 5 (10), 115-132

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı-TİKA (2022b) Koordinatörlükler, URL: <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatörlükler>, Erişim: 14 Mart 2022.

UNCTAD (2020) *World Investment report 2020*, <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2020>

Vural, A. (2019), Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika'ya Yönelik Dış Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Yağın, H.B. (2012) The Concept of "Middle Power" and the Recent Turkish Foreign Policy Activism, *Afro Eurasian Studies*, 1 (1), 195-213.

Yılmaz, A.N. ve Kılıçoğlu, G. (2017). Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi. İçinde İsmail Ermağan (edt.) *Dünya Siyasetinde Afrika* 4, Nobel Yayınları, İstanbul

